

УДК 355.457

Денис ЗАХАРЧУК,

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ МОДЕЛЮВАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ НА МОРСЬКІЙ ДІЛЯНЦІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

У статті проведено аналіз наукових досліджень з організації та здійснення оперативно-службової діяльності прикордонного загону на морській ділянці, висвітлено їх проблематику. Обґрунтовано доцільність моделювання оперативно-службової діяльності прикордонного загону, окреслено особливості моделювання на морській ділянці. Запропоновано рекомендації щодо змісту її окремих функціональних підсистем.

Ключові слова: *охорона державного кордону, прикордонний загін, морська ділянка, модель оперативно-службової діяльності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Україна – морська держава, яка має широкий вихід до Чорного і Азовського морів. Це пов'язує її із країнами середземноморського басейну, із Болгарією, Туреччиною, Грузією та Російською Федерацією (РФ). Державний кордон (ДК) України на морі, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, встановлюється по зовнішній межі територіального моря України, які встановлюються відповідно до норм міжнародного права [1–4].

Охорону ДК на морі покладено як на Морську охорону Державної прикордонної служби України (Держприкордонслужба), так і на прикордонні загони, що мають морську ділянку відповідальності.

На сьогодні існує низка загроз та ризиків, які формують технологію охорони ДК на морській ділянці та здійснюють суттєвий вплив на оперативно-службову діяльність (ОСД) прикордонних загонів. Основними з них є: недосконалість нормативно-правової бази з питань охорони ДК на морській ділянці, незавершеність питань догвірного оформлення морської ділянці ДК, наявність міжнародних конфліктів у державах Чорноморського басейну, контрабанда зброї, наркотиків, товарів народного вжитку, нелегальна міграція, спроби незаконного вилову риби іноземними рибпромисловими суднами у виключній (морській) економічній зоні, існування досить жорсткої моделі охорони кордону морської ділянці у порівнянні з іншими європейськими країнами та ін.

Крім того, з появою нових видів загроз, зокрема військової агресії РФ проти України, тимчасової окупації нею частини території держави, розпалювання збройного конфлікту в східних регіонах України, виникла нагальна потреба в подальшому розвитку Держприкордонслужби як суб'єкта забезпечення національної безпеки держави на державному кордоні [5] та подальшого вивчення і дослідження питань ОСД прикордонних загонів на морській ділянці.

Разом з цим аналіз результатів ОСД прикордонних загонів на морській ділянці свідчить про те, що їх рівень не повною мірою відповідає вимогам сьогодення, а ефективність виявлення правопорушників законодавства з прикордонних питань низька. Цей факт можна пояснити відсутністю в нормативних документах, що регламентують охорону ДК прикордонним загоном, моделі оперативно-службової діяльності в цілому, та морської ділянки, зокрема.

Це в свою чергу призводить до появи проблемних питань, що негативно впливають та результативність ОСД, основними з яких є:

невідповідність існуючої системи охорони ДК на морській ділянці державного кордону існуючими загрозами та ризикам;

низька ефективність інформаційного забезпечення прийняття рішення на організацію та здійснення ОСД;

низька ефективність реалізації даних обстановки щодо протидії порушникам законодавства з прикордонних питань;

незадовільна система контрольних та режимних заходів на морській ділянці;

відсутність системи чергових сил (засобів) та резервів для реалізації даних обстановки;

незадовільна система взаємодії суб'єктів охорони ДК на морській ділянці та координації їх діяльності тощо.

Саме відсутність моделі ОСД прикордонного загону в цілому, та на морській ділянці, зокрема, єдиної методики її побудови та наявність вищезазначених проблемних питань та недоліків і обумовлює необхідність й актуальність пропонованої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Як свідчить аналіз наукових праць, проблема забезпечення прикордонної безпеки на морській ділянці ДК вивчалась багатьма вітчизняними дослідниками в різних галузях науки. Характерними рисами наукових досліджень у цій сфері є:

створення методологічної основи реформування органів та підрозділів, що охороняють морську ділянку ДК;

проведення комплексного аналізу міжнародної практики охорони державного кордону на морській ділянці;

проведення низки досліджень деяких аспектів щодо моделювання ОСД органів Морської охорони (загонів Морської охорони).

Питання створення єдиної системи висвітлення надводної обстановки, яка є основою функціональної системи збирання (добування) та обробки даних обстановки на морській ділянці кордону, знайшли своє відображення й одержали подальший розвиток у теоретичних працях В. Назаренка [6], М. Коваля [7], В. Мазура [8], В. Корчева [9] та ін.

У цих дослідженнях зроблено вагомий внесок в оновлення змісту наукового розуміння та інтерпретації системи висвітлення надводної

обстановки, основних завдань, що вона вирішує, та порядок використання різних сил та засобів.

Незважаючи на достатню кількість наукових праць з цієї проблематики, єдиного і цілісного уявлення щодо моделювання ОСД прикордонного загону, зокрема, на морській ділянці державного кордону, та методики побудови відповідної моделі досі не сформовано.

Крім того, військова агресія РФ та вимоги, що висувуються до прикордонної безпеки держави, зумовлюють необхідність удосконалення системи охорони ДК на морській ділянці з урахуванням військової складової, пошуку та запровадження сучасних технологій ОСД.

Метою статті є визначення особливостей моделювання ОСД прикордонного загону в цілому та на морській ділянці зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання вдосконалення системи охорони державного кордону та приведення її до стану, який би дозволив ефективно протидіяти існуючим загрозам, безперечно потребує постійного впровадження інновацій в ОСД органів (підрозділів) охорони ДК.

Досліджуючи питання моделювання ОСД прикордонного загону на морській ділянці, необхідно провести аналіз усіх складових моделі. На наш погляд, складовими частинами моделі ОСД прикордонного загону повинні бути моделі ОСД відділів [10], що входять до його складу, вона повинна відповідати всім вимогам, що висувуються до моделей [11], та повинна забезпечувати прогнозування стану системи охорони ДК та прийняття оптимальних рішень.

Під моделлю оперативно-службової діяльності прикордонного загону в статті будемо розуміти документально розроблений аналог порядку здійснення оперативно-службової діяльності на ділянці відповідальності.

Моделювання ОСД прикордонного загону повинно проводитись під час організації ОСД на рік, опрацьовуватись для кожного загону за результатами аналізу ризиків, оперативною рекогносцировки та опрацьованих пропозицій.

Побудова охорони ДК повинна складатись з п'ятих функціональних систем, відповідати розробленій моделі, отриманому завданню, за-

думу дій і забезпечувати своєчасне виявлення і затримання правопорушників у межах ділянки відповідальності та реалізацію інших функцій, які законодавством України покладено на прикордонний загін.

Оперативно-службова діяльність на морській ділянці повинна організовуватись аналогічно, що і на сухопутній ділянці, але буде мати низку особливостей. Зокрема, на морській ділянці до базових елементів існуючої моделі ОСД додатково слід відобразити:

1. Порядок проведення радіотехнічного та візуального спостереження: за районами промислової та дослідної діяльності іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальному морі та внутрішніх водах України; районами, у яких забороняється плавання і перебування українських та іноземних невійськових суден, рейдами і портами, відкритими для заходження цих суден; рекомендованими і навігаційними курсами, а також з морськими коридорами, якими прямують іноземні невійськові судна й військові кораблі, здійснюючи мирний прохід через територіальне море України.

2. Порядок перевірки на цих напрямках берегової смуги, що прилягає безпосередньо до краю води, з метою своєчасного викриття висадження (ознак висадження) порушників законодавства з прикордонних питань на узбережжі чи виходу (ознак виходу) їх у море.

3. Порядок сповіщення про виявлені у водах України невійськові судна й військові кораблі, їх розпізнавання і спостереження за їх діями.

4. Порядок дій персоналу відділів прикордонної служби, кораблів і прикордонної авіації у разі змушеного заходження іноземних військових кораблів у територіальне море і внутрішні води України чи в разі навмисного їх заходження, але у встановлених для цього місцях.

5. Заходи щодо контролю за додержанням прикордонного режиму, особливо за порядком оформлення документів і виходу в море самохідних і несамохідних плавзасобів, правил їх обліку й утримання на пристанях, причалах і в пунктах базування, установленого порядку обладнання пристаней, причалів і пунктів базування та їх охорони з метою виключення можливості використання цих суден і засобів для пересування порушниками законодавства з прикордонних питань.

6. Маршрути руху, райони та способи служби прикордонних патрулів на окремих ділянках узбережжя.

7. Порядок застосування в охороні державного кордону радіолокаційних, прожекторних станцій, електронно-оптичних та інших технічних засобів.

8. Порядок використання в інтересах охорони державного кордону можливостей підприємств, закладів і організацій, що займаються промисловою та іншою діяльністю на морі й узбережжі, громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, місцевого населення.

Разом з цим результати проведеного аналізу дозволяють сформулювати основні проблемні питання та недоліки у зазначених п'ятих функціональних системах. Розглянемо їх послідовно.

Основу охорони морської ділянки ДК становитиме радіотехнічне спостереження за надводною обстановкою в поєднанні з комплексним застосуванням різнорідних сил та засобів, у першу чергу авіації, кораблів, прикордонних підрозділів та активною розвідувальною, контррозвідувальною, оперативно-службовою діяльністю, залученням до охорони державного кордону місцевого населення у тісній взаємодії з береговою системою спостереження Військово-Морських Сил (ВМС) України, органами рибоохорони, спеціалізованими морськими екологічними інспекціями й іншими органами державного контролю.

Одним із найважливіших елементів є система розташування сил і засобів візуального і радіотехнічного спостереження, що складає основу єдиної системи спостереження та оповіщення про обстановку на морі, що створюється в масштабі Держприкордонслужби. Функціонування зазначеної системи досить широко розкрито у дослідженні В. Корчева [9], де запропоновано створення мережі спостережних пунктів, а також поєднаних з більшістю з них постів технічного спостереження, які використовуються для ведення радіотехнічного спостереження в умовах обмеженої видимості та вночі.

Пости технічного спостереження доцільно виставляти на узбережжі, як правило, на тих напрямках, де найімовірніші спроби порушення ДК. Кожний стаціонарний пост технічного спостереження

повинен оснащуватись 1–2 радіолокаційними станціями, прожекторними станціями, дизельним агрегатом електроживлення, засобами зв'язку з заставою, бойовим інформаційним постом загону, кораблями, літаками і прикордонним нарядами, які несуть службу, а також оптичними приладами спостереження. Стаціонарні пости технічного спостереження на узбережжі повинні розміщуватись так, щоб створювалась зона суцільного радіотехнічного нагляду. В єдиній системі радіолокаційного перекриття ділянки прикордонного загону повинні враховуватись також радіотехнічні пости ВМС.

На нашу думку, ключовою проблемою у функціонуванні запропонованій В. Корчевим системі постів технічного спостереження є не 100 % перекриття акваторії спостереження та існування так званих “зон радіолокаційної тіні” або так званих “мертвих зон”, що в свою чергу створює передумови для здійснення тих чи інших правопорушень.

У дослідженні М. Коваля [7] розглядається порядок використання кораблів та катерів Морської охорони у поєднання із силами та засобами прикордонних загонів на морській ділянці. Придані прикордонному загону катери (в окремих випадках і кораблі) Морської охорони використовуються за рішенням начальника прикордонного загону, але з урахуванням розстановки корабельних сил загону Морської охорони. Вони застосовуються в основному для реалізації даних системи спостереження. При виникненні на ділянці прикордонного загону нової обстановки начальником загону визначається новий напрямок імовірного руху порушників державного кордону, питання про його охорону в морі кораблем вирішується з начальником загону Морської охорони.

Кораблі й катери Морської охорони посилюють угруповання сил і засобів прикордонного загону, забезпечують охорону ДК на морі. Позиції несення служби кораблями вибираються на найважливіших напрямках відповідно до вказівок штабу регіонального управління, рішень на охорону ДК начальника загону Морської охорони й начальника прикордонного загону.

На нашу думку, опираючись на дослідження М. Ковалю, більш оперативним та ефективним було б використання малих катерів Морської охорони за рішенням безпосередньо командира підрозділу охорони ДК. Таке використання сил та засобів дозволило б більш ефективно поводити збір даних обстановки, а також, що найважливіше, й реалізацію даних обстановки.

Не менш важливим елементом для збору даних обстановки є використання оперативних сил й засобів та громадських формувань з охорони державного кордону (ГФ). Оперативні сили й засоби доцільно розміщувати не тільки на узбережжі, але й на рибальських судах. Дії цих засобів поєднуються з діями сил і засобів прикордонного загону, органів СБУ і МВС.

Громадські формування з охорони громадського порядку та державного кордону повинні залучатись до спостереження по місцях господарсько-промислової діяльності, збору інформації в прикордонних населених пунктах, патрулювання місцевості; при виникненні пошукової ситуації – прикриття окремих напрямків. Громадські формування повинні виконувати завдання щодо охорони ДК як на узбережжі, так і в морі, знаходячись на рибальських та інших судах.

Облік самохідних і несамохідних суден, контроль за їх утриманням на пристанях, причалах та в пунктах базування, плаванням і пересуванням у територіальному морі, внутрішніх водах України здійснюється відділом прикордонної служби. З цією метою у прикордонному підрозділі:

обліковуються судна, що належать підприємствам, установам, громадським організаціям і громадянам, стежить за тим, щоб вони були приписані до встановлених пристаней, причалів, пунктів базування і мали постійні місця стоянки;

контролюється устаткування пристаней, причалів і пунктів базування, утримання суден і стан їх охорони;

організовується облік суден, що перебувають у морі, на пристанях, причалах і в пунктах базування.

За необхідності райони розташування пристаней, причалів і пунктів базування суден прикриваються прикордонними нарядами.

З метою проведення розвідки, контролю за додержанням прикордонного режиму на віддалені ділянки узбережжя доцільно висилати спеціально підготовлені прикордонні патрулі з використанням автомобільної техніки, кораблів (катерів) і авіації. До районів патрулювання включаються пристані, причали та пункти базування, узбережжя територіального моря, райони якірних стоянок суден закордонного прямування.

Значну роль в охороні державного кордону відіграє інститут інспекторів прикордонної служби, правильна організація їх використання. На наш погляд, службова діяльність інспекторського складу на морській ділянці державного кордону повинна полягати:

у зборі даних про обстановку в секторі відповідальності;

проведенні роботи щодо отримання випереджувальної інформації про підготовку до порушення ДК, прикордонного режиму й ін.;

проведенні профілактичної роботи з місцевим населенням, адміністраціями пристаней, причалів, пунктів базування, баз відпочинку й ін.;

перевірці стану утримання плавзасобів на причалах, пристанях, пунктах базування, порядку виходу їх у море та внутрішні водойми, організації вахтової служби та ведення документації;

проведенні спільних із дільничними інспекторами міліції, рибохорони, членами ГФ рейдів з контролю за дотриманням прикордонного режиму, дотримання природоохоронного законодавства;

підборі громадян України в члени ГФ для участі в заходах охорони державного кордону, проведенні інформувань, бесід, інструктажів тощо;

реалізації отриманої інформації.

Свою службову діяльність інспекторський склад здійснює у постійній взаємодії з місцевими органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, дільничними інспекторами органів внутрішніх справ, рибохорони, громадськими формуваннями з охорони державного кордону.

Збирання даних обстановки та добування інформації інспекторський склад здійснює шляхом спостереження, опитування, огляду, перевірки документів, узагальнення даних обстановки.

Інспектор прикордонної служби під час організації спостереження на морській ділянці, вибравши відповідно позицію для спостереження, звіряє кількість плавзасобів, які знаходяться на воді в районі причалів, із даними про кількість плавзасобів у журналі виходу та повернення малих плавзасобів.

Опитування інспектор прикордонної служби на морській ділянці проводить із місцевим населенням та посадовими особами, які за необхідності знаходяться часто на узбережжі, мають відношення до відпочинкового бізнесу, рибалками, мотористами прокатних станцій, працівниками сфери послуг, працівниками баз відпочинку, охоронцями, будівельниками бригад на приватних ділянках.

Огляд узбережжя здійснюється, як правило, на світанку та ввечері, перед настанням темряви з метою виявлення ознак протиправних дій. Рекомендується періодично проводити огляд узбережжя в нічний час, особливо на ділянках, не прикритих радіотехнічним спостереженням, або на віддалених від ПТС ділянках, де РЛС за своїми технічними можливостями не в змозі виявити ціль. При цьому інспектор прикордонної служби повинен дотримуватись заходів маскуванню та прослуховувати місцевість.

Висновки. Отже, модель оперативно-службової діяльності прикордонного загону на морській ділянці повинна забезпечувати: безперервне добування випереджувальної інформації та своєчасну її реалізацію; глибоку постійну побудову охорони кордону; готовність та комплексне застосування різнорідних сил та засобів, їх ефективну взаємодію; маневр силами та засобами, прихованість та раптовість дій; автоматизований і безперервний процес управління силами та засобами та усебічне забезпечення оперативно-службової діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Напрямок подальших наукових досліджень може стати розробка методики та загального алгоритму побудови моделі ОСД прикордонного загону на морській ділянці та рекомендацій щодо її використання.

Список використаної літератури

1. Про Державний кордон України : Закон України від 4.11.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – С. 5.
2. Про виключну (морську) економічну зону України : Закон України, введений в дію постановою ВР від 16.05.1995 № 163/95-ВР.
3. Про затвердження Положення про порядок охорони суверенних прав України у її виключній (морській) економічній зоні : постанова КМУ від 12 червня 1996 р. № 642.
4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України, введений в дію Постановою ВР від 03.04.2003 № 661-IV.
5. Про схвалення Стратегії розвитку Державної прикордонної служби : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року № 1189-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1189-2015> – Назва з екрана.
6. Назаренко В. О. Про окремі аспекти моделювання оперативної службової діяльності на морській (річковій) ділянці державного кордону / В. О. Назаренко // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : III Всеукраїнська науково-практична конференція (19.11.2010). – 2010. – № 1. – С. 114–116.
7. Коваль М. В. Концептуальні основи охорони морської ділянки державного кордону і суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні / Коваль М. В. // Науковий вісник ДПСУ. – 2002. – № 2. – С. 3–5.
8. Мазур В. Ю. Обґрунтування перспективної системи спостереження напрямку прикордонних військ на морській ділянці державного кордону : дис. ... канд. військових наук : 21.02.02 / В. Ю. Мазур. – Хмельницький : НАДПСУ, 1999. – 206 с.
9. Корчев В. Б. Підвищення ефективності охорони морської ділянки державного кордону за рахунок удосконалення системи спостереження прикордонних військ України : дис. ... канд. військових наук: 21.02.02 / В. Б. Корчев. – Хмельницький : НАДПСУ, 2000. – 225 с.
10. Про затвердження Інструкції з організації оперативної службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 29.12.2009 № 1040. – К. : АДПСУ, 2009.

11. Боровик О. В. Дослідження операцій в оперативно-службовій діяльності органів охорони державного кордону : підручник / Боровик О. В., Боровик Л. В. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2009. – 444 с.

Рецензент – кандидат військових наук Залож В. В.

Стаття надійшла до редакції 25.02.2016

Захарчук Д. О. **Особенности моделирования оперативно-служебной деятельности пограничного отряда на морском участке государственной границы**

В статье проведен анализ научных исследований по вопросам организации и осуществления оперативно-служебной деятельности пограничного отряда на морском участке, освещено его проблематику. Обосновано необходимость моделирования оперативно-служебной деятельности пограничного отряда, обозначено особенности моделирования на морском участке. Предложены рекомендации, касающиеся содержания ее отдельных функциональных подсистем.

Ключевые слова: *охрана государственной границы, пограничный отряд, морской участок, модель оперативно-служебной деятельности.*

Zaharchuk D. O. **Features of modeling of operational and service activity of border guard detachment in the sea area of the state border**

The topicality is determined by lack of a unified methodology for constructing of the model of operational and service activity (OSA) of border guard detachment in general and in the sea area in particular.

Research Methodology. The expediency of modeling of operational and service activity of border guard detachment, the features of modeling at the marine area have been analyzed through theoretical analysis of research papers on the organization and implementation of operational and service activity of border guard detachment at the marine area, regulations of State Border Guard Service of Ukraine (SBGSU) and service experience. Recommendations on the content of individual functional subsystems have been proposed, their problems have been highlighted.

The result of the analysis is determination of a common approach to forming of models of operational and service activity of border guard detachment at the marine area, which should be organized similarly as on the land area, but will have a number of features that are reflected in the article.

The model of operational and service activity should provide: the continuous extraction of pre-emptive information and its timely implementation; permanent deep modeling of border protection; readiness and integrated usage of diverse capabilities, their effective interaction; maneuver of forces and means, secretiveness and unexpectedness of actions; automated and continuous process of management of forces and means and detailed providing of operational and service activity.

The practical significance. Areas for the future research might be development of methods and general algorithm of creation of operational and service activity model of border guard detachment at the marine area and recommendations for its use.

The feature of novelty of the article is that the concept of “model of operational and service activity of a border guard detachment” has been formulated for the first time. The specific features of operative and service activities of a border guard detachment at the marine sector of the state border have also been specified for the first time ever.

Keywords: *state border protection, the border guard detachment, marine area, operational and service activity model.*